

TANSEGÉDLET

Bevezetés a nemzetközi környezetjogba

JNASZ

SZTE ÁJTK

Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszék

Dr. Sziebig Orsolya Johanna

A tantárgy célja

Nap mint nap egyre többször halljuk a környezetvédelem, természetvédelem kifejezéseket és szembesülünk azzal a ténnyel, hogy ezek a célok ténylegesen csak az emberiség és a kisebb közösségek összefogásával érhetőek el és valósíthatók meg. Kérdéses azonban, hogy a környezetjog rendelkezik-e vajon egy olyan kiforrott jogi háttérrel, megadhatja a kikényszerítés lehetőségét is.

A *'Bevezetés a nemzetközi környezetjogba'* tantárgy célja, hogy az érdeklődő hallgatókat megismertesse a nemzetközi környezetjog legfontosabb szabályaival és átfogó keresztmetszeti képet adjon annak fejlődéséről, szabályozási területeiről. Az oktatók nem titkolt célja a hallgatók környezettudatosságának és gondolkodásmódjának a fejlesztése, a figyelemfelkeltés.

Mivel a nemzetközi jog tananyag részeként, kötelező tantárgy kapcsán is találkoznak hallgatók e területtel, a fakultatív óra keretében ezeket az alapvetően szükséges ismereteket is megszereshetik.

A tantárgy teljesítése

A tantárgy teljesítése az utolsó szorgalmi héten, az óra rendes időpontjában teljesített írásbeli dolgozattal történik, ennek hiányában, vagy ennek nem teljesítése esetében a vizsgaidőszakban meghirdetett vizsgaidőpontokon, írásbeli vizsgával. Mindenkinek írni kell egy félévközi Zh-t, amely az órán elhangzottak alapján kerül összeállításra és ez adja az év végi jegy felét.

Azon hallgatóknak, akik a félévben tartandó órákról maximálisan kettőt hiányoznak, lehetőségük van arra, hogy a tantárgyat projektmunkával teljesítsék. Ennek keretében csoportmunkában ki kell dolgozniuk egy általuk választott, kitalált és kidolgozott, a „zöld társadalom építéséhez” hasznos projektet és be kell mutatniuk az erre kijelölt órán. Valamint készíteniük kell a projektről egy kettő-négy oldalas leírást, amelyet a projekt bemutatásával egyidejűleg le kell adniuk.

Szakirodalom és tananyag

1. Tansegédlet
2. Majtényi Balázs, A környezet nemzetközi jogi védelme, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012. 51-93. oldal
3. Bándi Gyula, Környezetjog, Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 9-73. o., 529-549.o.
4. Kocsis-Kupper Zsuzsanna, Nemzetközi környezetjog, ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 2003. 14-24.o., 44-85.o.

Tematika 2015/2016. I. félév:

09. 08. Bevezetés a nemzetközi környezetjogba - a környezetvédelem jelentősége, kihívások, történeti előzmények és korszakolás
09. 15. Nincs óra
09. 22. A Környezetvédelemmel foglalkozó nemzetközi szervezetek és tevékenységük
09. 29. A nemzetközi környezeti jog alapelvei
10. 06. A nemzetközi környezetjog szektorális jogterületei
10. 13. Az ENSZ és a fenntartható fejlődés, MDGs, SDGs
10. 20. A környezeti károkért való nemzetközi felelősség- bevezetés és a bíróságok jogfejlesztő tevékenysége, legfontosabb esetek
10. 27. **Félévközi ZH**
11. 03. Zöld projektek Európában „*building a green society*”
11. 10. A veszélyeztetett fajok kereskedelmének szabályozása
- 11. 17. Projekt munkák bemutatása**
- 11. 24. Projekt munkák bemutatása**
- 12. 01. Projekt munkák bemutatása**

I. A környezetvédelem jelentősége, a nemzetközi környezetjog fejlődési korszakai

„Az ország, amely tönkreteszi a földjét, önmagát teszi tönkre.”

Franklin Delano Roosevelt

- Adlai Stevenson (amerikai diplomata), ENSZ Gazdasági- és Szociális Tanács 1965. július 9. Genf

„We travel together, passengers on a little spaceship, dependent on its vulnerable reserves of air and soil; all committed, for our safety, to its security and peace; preserved from annihilation only by care, the work and the love we give our fragile craft.”

Miként egy űrhajóban, úgy a Földön is együtt utazunk és élünk, így a Földre leselkedő veszélyek mindenkit érintenek és közös érdek ezeknek az elhárítása, élőhelyünk megóvása és szeretete.

- Mivel mindenki használja a rendelkezésre álló erőforrásokat, ahhoz, hogy ne éljük fel teljesen a meglévő készleteket és megóvjuk a Földet, együttes összefogásra van szükség. Az, hogy egyénenként mennyire terheljük meg a környezetünket „hány Földnyi területre” van voltaképpen szükségünk a mindennapi életünkhöz, mérhető, kifejezhető.

Ennek mutatószáma az ún. **ökológiai lábnyom**. Ennek mértékegysége a globális földhektár.¹ A Földön jelenleg összesen 12,6 milliárd hektár ilyen produktív föld- és tengerfelület van. Így, ha a Föld lakossága mintegy 7,1 milliárd ember, könnyen kiszámítható, hogy minden emberre körülbelül 1,7 hektár jut. Ehhez képest, hogyan alakul az emberiség általi túlfogyasztás az utóbbi évtizedekben?

¹ Olyan hektár, amelynek a termelékenysége egyenlő a Föld teljes bioproduktív hektárjának átlagos termelékenységével.

Kép forrása: <http://www.fna.hu/mittehetsz/okolabnyom>

Vajon milyen **tényezők** befolyásolják az egyéni fogyasztást és van-e hatása az önálló 'öko-barát' kezdeményezéseknek?

- bevett társadalmi normák és elvárások megnehezítik a radikális változtatásokat;
- megállapították, hogy makroszinten statisztikai összefüggés nem mutatható ki az egyéni önkéntes akciók és az ökológiai lábnyom mérete között.²

Ökológiai lábnyom számlálók:

- <http://www.kothalo.hu/labnyom/> (magyar)
- http://www.earthday.org/splash_page.php (angol)
- <http://footprint.wwf.org.uk/> (angol)
- <http://ecologicalfootprint.com/> (angol)

- Az olyan környezeti **problémák**, mint az üvegházhatás, a globális felmelegedés, a sarkkörü jégolvadás, a biodiverzitás napi szintű csökkenése gyors megoldást követelnek:

- a jog, és különösen a nemzetközi jog mit tehet, valóban megoldást jelent-e, vagy csak eszköz a nemzetközi közösség kezében, hogy egy szabályozási keret kialakításával gátat szabjon az ökoszisztémát romboló emberi tevékenységeknek és szankcionálja a károsító magatartásokat?

- Mit jelent a **környezetszennyezés**?

„A környezetszennyezés a talaj, a folyók, az óceánok, a légkör különböző eredetű és mértékű károsítása.”³

A környezetszennyezés sok esetben nem szorítkozik egyetlen állam területére, hanem legtöbbször több ország szuverenitása alá tartozó területet is érint.⁴ Általában a szennyezés továbbterjed, súlyosbítva a problémát, gondolva pl. a Tiszai ciánszennyezés esetére. Éppen ezért is van szükség arra, hogy az ilyen veszélyeztető eseményekről a környező államok is minél hamarabb érdemi és hivatalos információhoz juthassanak, a károsodás megelőzése vagy a károk enyhítése érdekében.

- Milyen **tényezők** befolyásolták a környezetkárosító tevékenységek elszaporodását és a túlfogyasztás kialakulását?

- népesség megsokszorozódása
- gazdasági célokat célzó termelőtevékenység
- ipari forradalom
- erdőirtás
- motorizáció
- fogyasztási szokások átalakulása
- globalizáció

² Csutora Mária, Corvinus Egyetem, Fenntartható Fejlődésről szóló konferencia, 2010-es kutatás alapján
Bővebben: <http://tudatosvasarlo.hu/cikk/nem-rajtunk-mulik-okologiai-labnyom-nagysaga>

³ Larousse Enciklopédia 2. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 543.

⁴ Külön téma az ún. *határon átnyúló szennyezés által okozott károk* kérdése, a nemzetközi környezetjogi felelősségen belül.

Milyen *korszakokra*⁵ osztható a nemzetközi környezetjog fejlődése?

1. Első korszak 1900-1945

Az első korszak, amely 1900-1945-ig tartott, főként a felismeréshez kötődik. Ebben az időszakban az emberek és nemzetek ráébredtek, hogy a fejlődés és az iparosítás folyamata magával vonja a különböző környezeti tényezők kizsákmányolását és így szükségessé válik a pontos jogi keretek, szabályozás kidolgozása. A kezdet a kétoldalú halászati megállapodások időszaka volt.

Elfogadásra került 1902-ben a Párizsi Egyezmény a mezőgazdaság számára hasznos madarak védelméről, 1911-ben az USA és Nagy-Britannia kötött egyezményt a prémes fókák védelméről. Az első olyan nemzetközi egyezményt, amelynek célja a vadvilág védelme volt egy adott régióban, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok kötötte 1900-ban. 1935-ben írták alá a bálnavadászatot szabályozó nemzetközi egyezményt, amelyet 1946-ban, Washingtonban, kiterjedtebb változatban is elfogadtak.

2. Második korszak 1945-1972

A második korszak szorosan kötődik az ENSZ-hez, és annak szakosított szerveinek felállításához és az 1972 júniusában, Stockholmban tartott „*ENSZ Konferencia az Emberi Környezetről*” megtartásával ért véget. Ebben az időszakban nemzetközi szervezetek sora került felállításra, (példaként említve az IUCN-t (1948), az UNESCO MAB programját, vagy a FAO tevékenységét a mezőgazdasági kemikáliákkal kapcsolatban, de az 1949-ben alakult Európa Tanács is jelentős szerepet játszott, elsősorban a természetvédelem és vízügy terén) amelyek kompetenciával rendelkeztek a nemzetközi környezeti jog területén.

Különböző jogi szabályozások kerültek kidolgozásra, regionális, és globális szinten is, például a szennyező-forrásokkal, így az olajszennyezéssel, nukleáris teszteléssel, lágokkal, tengeri élővilággal, édesvizek minőségével kapcsolatosan. Az IWC (Nemzetközi Bálnavadászati Bizottság) a bálnaállomány védelméért és kezeléséért felelős nemzetközi szervezet, melyet az 1946-ban megkötött, a bálnavadászat szabályairól szóló nemzetközi egyezmény hívott életre. Ehhez az időszakhoz kötődik az egyik legjelentősebb környezeti jogeset, a Trail Smelter-*eset*⁶, amelyben választottbírói ítélet 1941. március 11-én született.

3. Harmadik korszak 1972-1992

A harmadik korszak 1972-től indult, és ugyancsak egy ENSZ Konferencia, az *UNCED*⁷ zárta le 1992 júniusában. Ebben a korszakban az Egyesült Nemzetek igyekezett kidolgozni és működésbe helyezni egy hatékony koordinációs rendszert a nemzetközi környezeti kérdésekre való válaszadásként.

Regionális és globális egyezményeket fogadtak el és elsőként került betiltásra bizonyos termékek gyártása, fogyasztása és nemzetközi kereskedelme globális szinten. Az Európa Tanács keretében került elfogadásra többek között az Egyezmény az európai vadon élő növények,

⁵ A legtöbb szakirodalom és szerző Philippe Sands munkáját követi.: Sands, Philippe: Principles of International Environmental Law, II. Kiadás, Cambridge, 2002.

⁶ A Trail Smelter-ügy: Report of International Arbitral Awards, 1938-1941, vol. III. 1905-1982.

⁷ United Nations Conference on Environment and Development

állatok és természetes élőhelyeik védelméről⁸ Bernben, 1979. szeptember 19-én, valamint az Európai Tájegyezmény⁹, amelyet Firenzében, 2000. október 20-án fogadtak el, 1959. évi Korfu-szoros eset és az 1956-os Lake Lanoux¹⁰ eset ugyancsak kiemelkedőek.

A *Lanoux-tó* esetben a határfolyók használatának egyezménye alapján jutnak döntésre, elvárva, hogy a parti államok tájékoztassák egymást a megosztott vizekkel kapcsolatos olyan tevékenységekről, amelyek azokra hatással vannak, és megállapítva a konzultáció követelményét. A második korszakot záró 1972-es stockholmi konferencia összehívásához, és a korszakalkotó *Stockholmi Nyilatkozat az emberi környezet védelméről* elfogadásához olyan környezeti katasztrófák vezettek, mint például a *Torrey Canyon olajszállító hajó balesete*. A konferencián valójában három nem kötelező jellegű dokumentumot fogadtak el: egy pénzügyi és intézményi kérdéseket szabályozó határozatot; egy 26 alapelvet tartalmazó Nyilatkozatot és egy 109 ajánlást tartalmazó Akciótervet.

4. Negyedik korszak 1992-

A negyedik korszak 1992-től, napjainkban is tart. Ez a korszak főként arról szól, hogy a nemzetközi környezeti és környezetvédelmi kérdések hogyan integrálhatóak más kérdéskörökbe, illetőleg azokat hogyan lehet hatékonyan érvényesíteni, így hangsúlyossá vált a nemzetközi környezeti előírások és vállalt kötelezettségek, akár bírói úton való kikényszerítése.

A *Környezet és Fejlődés Világbizottsága* (amely 1983-ban alakult meg) munkáján alapult az 1992-ben összehívott *ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencia*, amelyet 1992. június 3. és 14. között Rio de Janeiróban tartottak meg. A Konferencia megteremtette a kapcsolatot a környezetvédelem és a fejlődés között, a fenntartható fejlődést és annak fogalmát állítva a középpontba. A 27 alapelvből álló nyilatkozat a környezetvédelem minden területére kiterjed. A Konferencián két meghatározó jelentőségű egyezményt is elfogadtak: az *Éghajlatváltozásról* és a *Biológiai Sokféleség Egyezményeket*.

Az *Agenda 21* program pedig irányt jelöl a XXI. század számára. A program 40 fejezetből áll, és mintegy 800 oldalon keresztül részletezi a jelen században elvégzendő feladatokat és fő célkitűzése, hogy megoldást találjon a jövő évszázad környezeti kihívásaira. A program jelentősége a kormányok azon felismerése, hogy világméretű összefogás szükséges a problémák orvoslására, és hogy a fenntartható fejlődés jegyében összehangolják a gazdasági fejlődés és az egészséges környezet iránti igényt.

Felállították a *Fenntartható Fejlődés Bizottságát*, hogy ellenőrizze a programban, és a Riói Nyilatkozatban foglaltak megvalósítását.

2002 őszén került sor a *Fenntartható Fejlődés Csúskonferenciára*, Johannesburgban. Jelenleg a legnagyobb kihívás tehát a környezeti kérdések integrálása más területekre, és a folyamatok megfelelő irányú elmozdítása.

⁸ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats

⁹ European Landscape Convention

¹⁰ Lake Lanoux Arbitration (Franciaország v. Spanyolország) 1957.

Ellenőrző kérdések

Mit jelent az úgynevezett ökológiai lábnyom és mi a mértékegysége?

Melyek napjaink legfenyegetőbb környezeti problémái?

Határozza meg, akár a saját szavaival, mit jelent a környezetszennyezés!

Milyen tényezők befolyásolták a környezetkárosító tevékenységek elszaporodását és a túlfogyasztás kialakulását?

Sorolja a nemzetközi környezetjog fejlődésének legfontosabb korszakait!

Sorolja fel a legfontosabb környezeti témájú ENSZ konferenciákat, évszámmal!

Mi az Agenda 21 program és melyek a legfontosabb célkitűzései?

II. Környezetvédelemmel foglalkozó nemzetközi szervezetek és tevékenységük¹¹

„A természet nem a vagyontárgyunk: úgy kell
átadnunk gyermekeinknek, ahogy kaptuk.”

Oscar Wilde

Számos környezetvédelmi jelentőséggel bíró szervezet van, ezek lehetnek nemzetköziek, de akár regionálisak és helyiek is. Számos olyan szervezet van, amelynek bár eredetileg a környezetvédelem nem szerepelt a célkitűzései között, a későbbiekben számos olyan program részesévé vált, amelyek jelentős résztvevővé teszik a környezetjog területén. Valamint, nem elhanyagolható a korábbi ún. *privát szektor*, amelyet ma leginkább a nem kormányzati szereplők elnevezéssel illetünk, és amely az utóbbi évtizedekben kiemelkedő szerephez jutott a nemzetközi környezetjog terén.

1. Globális szervezetek

- mindenképpen elsőként kell megemlíteni az **Egyesült Nemzetek Szervezetét** (Továbbiakban: UN, ENSZ)

- majdnem minden szerve, beleértve a Biztonsági Tanácsot és a Közgyűlést is, érintett volt környezethez kapcsolódó döntésekben

- a Közgyűlés által alkotott, környezeti jelentőségű/azzal is bíró, kifejezetten specifikus intézmények/szervek:

- UN Environmental Program (Az ENSZ Környezetvédelmi Programja) **UNEP**
- Commission on Sustainable Development (Fenntartható Fejlődés Bizottsága) **CSD**
- International Law Commission (Nemzetközi Jogi Bizottság) **ILC**
- UN Economic Commission for Europe (Európai Gazdasági Bizottság) **UNECE**

- **UNEP:**¹²

- 1972 után, a Stockholmi Konferencia ajánlására hozták létre
- nincsen független jogi személyisége, hiszen a Közgyűlés ún. '*subsidiary*', kiegészítő szerve
- feladata: környezeti problémák vizsgálata és programok kidolgozása
- a végrehajtást általában már a kormányzati és nem kormányzati szervek, vagy az érintett államok végzik
- multilaterális környezeti egyezmények titkárságát biztosítja: pl. 1973. Washington, CITES Egyezmény,¹³ 1992. Biológiai Sokféleség Egyezmény¹⁴

¹¹ Lásd bővebben: Alexandre Kiss, Dinah Shelton: Guide to International Environmental Law, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007. 50-71.

¹² Hivatalos honlapja: <http://www.unep.org/>

¹³ Egyezmény a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről (Washington, 1973. március 3.) Magyarországon kihirdette: 2003. évi XXXII. törvény

¹⁴ Rio de Janeiro, 1992. június 13-án aláírt Biológiai Sokféleség Egyezmény; Magyarországon kihirdette: 1995. évi LXXXI. törvény

- **UN CDS:**¹⁵

- ENSZ Közgyűlés állította fel, 1992 decemberében
- figyelemmel kíséri a környezeti és fejlődési célok integrálását az Egyesült Nemzetek rendszerében- monitoring tevékenység
- a környezeti és fejlesztési célokkal kapcsolatos kormányközi döntéshozatal koordinálása – eredetileg 'Earth Summit'¹⁶ nyomkövetésére
- ajánlástétel minden, a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos új intézkedéssel kapcsolatosan
- Agenda 21 program felügyelete

- **ILC:**¹⁷ (1947.)

- alapvetően feladata a nemzetközi jog kodifikációja és progresszív továbbfejlesztése
- kezdetekben nagy szerepe volt a tengerjog kodifikálásában
- később pl: *Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses*,¹⁸ 1997, a környezet védelme fegyveres konfliktusok során,¹⁹ légkör védelme²⁰

- **UNECE:**²¹ (1947.)

- háború utáni helyreállítás volt az elsődleges feladata
- egyik legelső olyan szervezet, amelyek tevékenységében hangsúlyos szerepet kaptak a környezeti kérdések

Az Egyesült Nemzetek *szakosított intézményeinek* környezettel kapcsolatos tevékenysége:

- **UNESCO (Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete):**
 - 1970. Man and Biosphere Program (MAB)
 - 1971. Ramsari Egyezmény a Nemzetközi jelentőségű vadvizekről²²
- 1972. *World Cultural and Natural Heritage*: a Világ Kulturális és Természeti örökségének Védelméről szóló egyezmény²³
- **FAO (Egyesült Nemzetek Szervezetének Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete):**
 - élelmezéssel, élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos programjain keresztül tevékenysége összeforr a környezeti biztonsággal, környezetvédelemmel
 - részt vállalt nemzetközi egyezmények kidolgozásában
 - termőföld minősége, kémiai anyagok használata a mezőgazdaságban, nemzetközi halászati standardok
 - államok szabályozásának fejlesztése
 - nemzetközi jogi standardok fejlesztése

¹⁵ Hivatalos honlapja: <https://sustainabledevelopment.un.org/csd.html>

¹⁶ United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)

¹⁷ Hivatalos honlapja: <http://legal.un.org/ilc/>

¹⁸ https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/09/19980925%2006-30%20PM/Ch_XXVII_12p.pdf

¹⁹ http://legal.un.org/ilc/summaries/8_7.shtml

²⁰ http://legal.un.org/ilc/summaries/8_8.shtml

²¹ Hivatalos honlapja: <http://www.unece.org/info/ece-homepage.html>

²² Magyarországon kihirdette: 1993. évi XLII. törvény

²³ Magyarországon kihirdette: 1985. évi 21. törvényerejű rendelet

- **WHO (Egészségügyi Világszervezet):**
 - Global Strategy for Health and Environment
 - *Codex Alimentarius*: élelmiszerbiztonság
 - 2004-es Dohányellenes Egyezmény támogatása
- **WMO (Meteorológiai Világszervezet):**
 - GEMS: System of continuous monitoring of the environment
 - lehetőséget ad a szennyezettség mértékének folyamatos monitorozására
- **IAEA (Nemzetközi Atomenergia-ügynökség):**
 - alapvető feladata a nukleáris biztonság megteremtése
 - 1961. Radioaktív anyagok szállítási szabályainak kidolgozása
 - 1986. Nukleáris balesetek korai előrejelzése (*Assistance in Case of Nuclear Accident or Radiological Emergency*)
- **IMO (Nemzetközi Tengerészeti Szervezet):**
 - 1960. SOLAS
 - olajszennyezés elleni küzdelem
 - tengerészeti szabályok elfogadása
 - 1969-1971. szennyezés áldozatainak nyújtott gyors és egyszerű kártérítés, későbbiekben felelősség megállapítása
- **ICAO (Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet):**
 - zaj- és levegőszennyezés
 - kibocsátásra vonatkozó szabályok

2. Regionális szervezetek

- az Európai regionális szervezeteknek van a legátfogóbb környezeti szabályozási rendszere

- politikai és jogi háttér fejlett
- magas a szennyezettség mértéke a nagyfokú iparosítás miatt
- az itt lévő államok homogén gazdasági struktúrával és hasonló politikai koncepcióval rendelkeznek

- az ún. európai szervezetek nagyon különbözőek egymástól, pl. sok más, nem csak európai államot is magukba foglalnak (ESCE, OECD)

- **Council of Europe** (1949.) Strasbourg, Európa Tanács²⁴

- 1960-as évek óta a környezet állapotának megőrzése központi helyet foglal el működésében pl.
 - Egyezmény az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyeik védelméről, Bern, 1979.
 - Európai egyezmény a kísérleti és más tudományos célra használt gerinces állatok védelméről, 1986.
 - Európai Táj Egyezmény, 2000.
- hatóságok és szervezetek közötti együttműködés segítése
- Emberi Jogok Európai Bírósága: környezeti kárt szenvedett személyek ügyében is eljár

²⁴ Magyar nyelvű honlapja: <http://www.europatanacs.hu/>

- **OECD** (1948., 1960.) Párizs, Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet²⁵
 - számos környezeti jellegű tanulmányt publikált
 - 1970. Committee on the Environment (Környezeti Bizottság)
 - 1991. *Joint Session on Trade and Environment Experts*
 - kereskedelmi és környezeti politikák integrációjának vizsgálata
 - nemzetközi környezeti jog fejlesztése
- **OSCE** Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet²⁶
 - Helsinki Konferencia, 1975.
 - három találkozó fókuszált kifejezetten gazdasági, tudományos és környezeti kérdésekre: 1989. Sofia (*Meeting on the Protection of the Environment*), 1998. Aarhus (a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló egyezmény), 1999. Isztanbul (*Charter for European Security*),
- **OAS** (1890., 1948.) Amerikai Államok Szervezete²⁷
 - főként környezetvédelem területén tevékenykedett
 - *Convention on Nature Protection and Wildlife Preservation in the Western Hemisphere* (1940. Washington)
 - Amerikaközi találkozók a környezet védelmében: 1965. Mar Del Plata: megújuló energiaforrások megőrzéséről, 1977. Olajszennyezés megelőzése
 - 1996. *Unit of Sustainable Development and Environment Declaration*, Santa Cruz de la Sierra; *Plan of Action for the Sustainable Development of Americas*
- **South Pacific Commission** (1949.) Dél-csendes-óceáni Bizottság
 - Special Project on Conservation of Nature and Natural Resources, 1974.
 - Convention on Conservation of Nature in South Pacific (Apia), Comprehensive Environment Management Program (1975.)
 - Regional Conferences, Action Plans (1986., 1982.)
- **South Pacific Forum** (1971.) Csendes-óceáni Fórum
 - főként nukleáris tesztek, nukleáris hulladék
 - halászati egyezmények
- **South Pacific Permanent Commission** (1954.) Állandó Dél-csendes-óceáni Bizottság
 - tengeri környezet védelme a szennyezéstől
- **OAU**: Afrikai Unió (2002); Elődje: 1963.
 - African Convention on Conservation of Nature and Natural Resources (1698.)
 - 2003. Maputo Egyezmény
 - nukleáris leszerelés és mentességi övezetek

²⁵ Hivatalos honlapja: <http://www.oecd.org/>

²⁶ Hivatalos honlapja: <http://www.osce.org/>

²⁷ Hivatalos honlapja: <http://www.oas.org/en/default.asp>

3. Szubregionális és kétoldalú szervezetek

- nagyon magas számban léteznek ilyen egyezmények, szervezetek
- általában állandó, nagyobb szervezetek hozzák létre
- pl. határ-megállapodások – megosztott természeti erőforrások (USA- Mexikó, USA- Kanada, NAFTA:²⁸ CEC(*Commission of Environmental Cooperation*))

4. Nemzetközi pénzügyi intézmények

- támogatják a fenntartható fejlődést
- különböző fejlesztést támogató alapokat hoznak létre
- természeti hatástanulmányokat kérnek a pénzügyi támogatás nyújtásához
- eljárásokat dolgoztak ki a természetbarát programok kiválasztása érdekében
- Országos Környezeti Stratégiák kidolgozása
- GEF: *Global Environmental Facilities*: fejlődő országoknak
 - környezetvédelmi szektorok: klímaváltozás, ózonréteg védelme, biológiai sokféleség csökkenése, nemzetközi vizek szennyezése

5. Privát szektor

- nem állami/kormányzati szektor előretörése figyelhető meg a 20. században
- nagyon fontos szerepet kapnak a nemzetközi környezetjog fejlődésében
- technológia lehetővé teszi, hogy egy „privát” kérdést is széles társadalmi rétegek támogathassanak, így nyomást gyakorolhatnak a kormányzati szektorra is
- vállalati szektor bekapcsolódása, közreműködése
- közös felelősség fontos lett a nemzetközi környezetjogban
- 1999. *Global Compact* (UN)- közös társadalmi felelősség
- USA: Legfelsőbb Bíróság: *Sosa v. Alvarez Machain* (2004.) és más ügyek

6. Közérdekű szervezetek

- ma már az NGO-k²⁹ is hatékonyan szerepet tudnak vállalni: tudományos háttér, lobbytevékenység
- néhány NGO világszerte ismertté vált: Greenpeace, WWF
- számos NGO-nak hivatalos státusza van egyes nemzetközi intézményekben (ECOSOC)
- nemzetközi egyezmények titkárságaként is működhetnek
- szakértő-közreműködés
- „házórzó” szerep- legfontosabb
- kiemelkedően szerepet vállaltak pl. Kyoto Protocol megalkotásánál
- szövetségeket alkothatnak egymással- egy adott nemzetközi környezeti kérdés támogatása érdekében
- részt vehetnek vitarendezési eljárásokban is

²⁸ Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény

²⁹ Non-governmental organizations, nem kormányzati szervezetek

Ellenőrző kérdések

Mi a nemzetközi szervezetek jelentősége a nemzetközi környezeti jog területén?

Sorolja fel a legfontosabb globális nemzetközi szervezeteket, amelyeknek környezeti jelentősége van!

Mit jelentenek az alábbi kifejezések? UNEP, UN CSD, ILC, UNECE

Mi az UNEP legfontosabb szerepe és feladata a környezetvédelem területén? Mikor hozták létre?

Mely szakosított intézményeknek van környezetvédelmi jelentősége? Sorolja fel és röviden indokolja meg!

Sorolja fel a legfontosabb regionális szervezeteket, amelyeknek környezeti jelentősége van!

Soroljon fel olyan egyezményeket, amelyet az Európa Tanács keretében fogadtak el!

Mi a jelentősége a nem kormányzati szervezeteknek a környezetvédelem területén? Soroljon fel néhány ilyen szervezetet!

III. A nemzetközi jog alapelvei

**„Az ökológiai intelligencia lehetővé teszi,
hogy azt, amit az emberi tevékenység környezeti hatásairól tudunk,
képesek legyünk alkalmazni annak érdekében,
hogy környezetünkben kevesebb kárt tegyünk,
és hogy élőhelyünket - ami a napjainkban a teljes bolygónkat jelenti –
tartósan megőrizzük.”**

Daniel Goleman

Mi az **alapelvek jelentősége**: „a kormányzóelvek mellett megkülönböztethetjük az alapelveket „*princípiumokat*”, amelyek általános igazságokat fejeznek ki, amelyek irányítják a cselekvéseinket, az élet különböző területein folytatott tevékenységekhez általános eszmei irányumutatót adnak...”³⁰

A nemzetközi környezetjog alapelveit leginkább különböző dokumentumokban és egyezményekben lelhetjük fel. Éppen ezért egységes, taxatív felsorolásról nem beszélhetünk. Leggyakrabban a szakirodalom itt is Sands „*Principles of the International Environmental Law*” c. könyvéhez ragaszkodik, éppen ezért a következőkben ezek az alapelvek találhatók.

1. A Stockholmi Nyilatkozat 21. és a Riói Nyilatkozat 2. pontja, amely szerint az **államok szuverenitással rendelkeznek a különböző környezeti erőforrásaik felett, és felelősséggel tartoznak, hogy ne okozzanak határon átnyúló környezeti károkat;**

- két része: államok természeti erőforrások feletti szuverenitásának joga + károkozás tilalmának kötelezettsége
- szuverenitás kiterjed: szárazföld, vízfolyamok, beltenger, parti tenger, légtér³¹ + funkcionális joghatóság: kontinentális talapzat, gazdasági övezet
- minden államnak joghatósága van minden vagyona, természeti erőforrása és gazdasági tevékenysége felett, azok használata, birtoklása és kezelése tekintetében³²- ezt megerősítette: 3171 (XXVIII) ENSZ Közgyűlési határozat és ENSZ Alapokmány
- ez nem azt jelenti, hogy korlátozás nélkül végezhetnének szennyező, károkozó tevékenységet
- szuverenitás korlátja: károkozás tilalma
- ügyekben: Trail Smelter (1941.), Korfu-szoros (1949.) ügy

2. a megelőző fellépés elve;

- három elvet foglal magába: forrásnál való fellépés, elővigyázatosság, helyreállítás
- magánál a szennyezés forrásánál való fellépést jelenti
- ismert és várható hatások elleni fellépés

³⁰ Gentiti ügy (Olaszország v. Venezuela) 1903., Volume X. p.551-561.

³¹ Bővebben: ICJ, Nicaragua és az ellene irányuló katonai és félkatonai tevékenységek ügye, Nicaragua v. Egyesült Államok, 1986. június 27. 5. X.

³² United Nations Charter of Economic Rights and Duties of States 1974. Article 2. 1. pont

- az elővigyázatossággal kiegészült megelőzés arra irányul, hogy a veszélyhelyzetek megfelelő körültekintéssel elkerülhetőek legyenek
- megjelenik az Unió dokumentumaiban, a Stockholmi és Riói Nyilatkozatokban is

3. az együttműködés elve;

- főként határon átnyúló szennyezésekkel kapcsolatosan
- 1972. Stockholmi Nyilatkozat 24. elve: „a környezet védelme és fejlesztése az államok együttes összefogásával valósítható meg, valamint az összefogás akár multilaterális, bilaterális vagy más megfelelő formában is megvalósulhat.”
- 1992. Riói Nyilatkozat 7. cikk: „az államok átfogó közösségi szellemben fognak együttműködni annak érdekében, hogy megőrizzék, megvédjék és helyreállítsák a Föld élővilágának egészségét és egységét.”
- több más nemzetközi dokumentum is előírja az államok együttműködésének kötelezettségét: 1982. évi Tengerjogi Egyezmény, 1974. Északi Környezetvédelmi Egyezmény
- összekapcsolódhat az előzetes értesítés kötelezettségével is

4. a fenntartható fejlődés elve;

- hosszú történetre tekint vissza a nemzetközi környezetvédelmi jogban
- megjelenik már az 1980-90-es évek dokumentumaiban is, például az 1992-es EEA Megállapodásban is (Megállapodás az Európai Gazdasági Térségről)
- ma már nemzetközi bírósági ítéletekben is megjelenik
- definíciója: elsőként ún. *Brundtland-jelentés*, 1987-ben: „*fejlődés, amely találkozik a jelen szükségleteivel anélkül, hogy megakadályozná a jövő generációkat saját szükségleteik kielégítésében.*”
- a fenntartható fejlődés pillérei: szociális, gazdasági és környezeti pillérek
- koncepció kidolgozása: 1992. Riói Konferencia: „az Államok és népek jóhiszeműen és közösségi szellemben fognak együttműködni az ezen nyilatkozatban megtestesült elvek megvalósításában és a nemzetközi jognak a fenntartható fejlődés területén való továbbfejlesztésében.”
- A fenntartható fejlődés fő részei: a) a környezetvédelem és a gazdasági fejlődés integrációja, b) a fejlődéshez való jog, c) a természeti erőforrások fenntartható használata és megőrzése d) generációk közötti méltányosság

5. az elővigyázatosság elve;

- szorosan összekapcsolódik a megelőzéssel
- azonban a megelőzéshez képest egy lépéssel előbbre gondolkodik, cél az, hogy az esetleges károsodást előidéző tevékenységek tervezése során meg kell előzni azt, hogy a megelőzést kelljen alkalmazni
- egyet jelent az óvatossággal és a körültekintéssel

- konkrétan Riói Nyilatkozat 15. cikke tartalmazza: „a környezet védelme érdekében az Államok, lehetőségeiknek megfelelően, széles körben törekedni fognak az elővigyázatosságra. Ahol súlyos és visszafordíthatatlan károsodás fenyeget, a teljes tudományos bizonyosság hiánya nem használható föl indokolásként a környezetromlást megakadályozó, a hatékonysággal járó intézkedések elhalasztására.”
- legnagyobb jelentősége: bizonyítási teher megfordulása: a tevékenységet végezni kívánó fél kötelessége annak bizonyítása, hogy a tervezett tevékenység nem fogja károsítani a környezetet

6. a szennyező fizet elve;

- azt jelenti, hogy az a gazdasági szereplő, akinek tevékenysége a környezeti kárt, illetve az ilyen jellegű közvetlen kárveszélyt okozta, pénzügyi felelősséggel tartozik
- eredetileg közgazdasági eredetű elv – 1970-es évektől
- célja, hogy a környezetszennyezés költségeit meg lehessen osztani az ipar és a fogyasztók között, s így a környezet állapotát a megfelelő, kívánt szinten lehessen tartani
- fel kívánták számolni az ún. rejtett támogatásokat, amely során az állam nyújt a szennyezőnek és rejtett versenykorlátozó hatása is van
- az elv nem jelenti azt, hogy amennyiben a szennyező teljesíti a fizetési kötelezettségeit, azzal jogot formálhat a szennyezésre. Azt jelenti, hogy a szennyezőnek korlátoznia kell az általa kibocsátott szennyezést és viselnie azoknak az intézkedéseknek a költségeit, amelyek ezt célozzák.
- az OECD és EU tagállamokban egyre elterjedtebben alkalmazzák az elvet, de még nincsen egységes nemzetközi szabályrendszer és alkalmazás sem

7. a közös, de megkülönböztetett felelősség elve

- Riói Nyilatkozat 7. cikke: „az Államok átfogó közösségi szellemben együttműködni annak érdekében, hogy megőrizzék, megvédjék és helyreállítsák a Föld élővilágának egészségét és egységét. Tekintettel arra, hogy világméretű környezetpusztulásban eltérő mértékben vettek és vesznek részt, az Államok közös, de megkülönböztetett felelősséget viselnek. A fejlett országok elismerik azt a felelősséget, amit a fenntartható fejlődés elérésére irányuló nemzetközi törekvésekben viselnek, tekintettel azokra a hatásokra, amelyeket a társadalmaik a globális környezetre gyakorolnak és azokra a technológiákra s pénzügyi forrásokra, amelyekkel rendelkeznek.”
- fejlett és fejlődő országok közötti különbségtétel
- számos nemzetközi dokumentumban megjelenik
- Kiotói Jegyzőkönyvnek is építőköve – fejlett országokra sokkal szigorúbb mérőszámok vonatkoznak
- először fel kell mérni a környezet védelme érdekében szükséges általános kötelezettségeket és utána kell a különböző körülményeket felmérni és az eltéréseket meghatározni

Ellenőrző kérdések

Mi az alapelvek jelentősége?

Sorolja fel a nemzetközi környezetjog legfontosabb alapelveit!

Mely két részből tevődik össze a Riói Nyilatkozat 2. pontja?

Mely elveket foglalja magába a megelőző fellépés elve?

Mit jelent a megelőző fellépés elve?

Hol bír nagy jelentőséggel az együttműködés elve a környezetvédelem területén?

Mely dokumentumokban jelenik meg az együttműködés elve?

Mely kötelezettséggel kapcsolódhat össze az együttműködés elve?

Mit jelent a fenntartható fejlődés? Hol határozták meg először a fogalmát?

Sorolja fel a fenntartható fejlődés fő részeit!

Mely elvvel kapcsolódik össze az elővigyázatosság elve?

Mi a különbség a megelőzés és az együttműködés között?

Honnak került át a környezetjogba a szennyező fizet elve és mi a jelentése?

Mit jelent és hol jelenik meg a közös, de megkülönböztetett felelősség elve?

Mely országok között tesz különbséget a közös, de megkülönböztetett felelősség elve?

IV. A nemzetközi környezetjog szektorális jogterületei

*„A tudomány vívmányai hatalmat adtak a kezünkbe, hogy elpusztíthassuk saját bolygónkat.
Most nekünk kell kitalálnunk, hogyan is mentsük meg!”*

Lucy Hawking

1. Tengerjog, tengeri környezet védelme

- a világtenger borítja a Föld felszínének mintegy 71 százalékát
- az ökoszisztéma meghatározó tényezője
- nemzetközi tengerjogi szabályok kidolgozása elsősorban az államokat érinti, de az egyénekre is nagy hatással van – például letartóztathatnak valakit illegális halászat miatt a parti vizek mentén
- egy esemény hívta fel a figyelmet a világtenger sérülékenységre:
 - *Torrey Canyon katasztrófa*, 1967. március 18.

A hajó Polland Rock közelében futott zátonyra, és becslések szerint mintegy 100 ezer tonna nyersolaj került Nagy-Britannia és Franciaország vizeibe. A **Torrey Canyon** a Perzsa-öbölből tartott a dél-walesi Milford Havenbe, és a mielőbbi érkezés reményében siettek, így történt, hogy navigálási hiba miatt nekiüt-

köztek a sziklának. Mivel a hajó teljes aljzata leszakadt, hiába volt külön rekeszekben tárolva az olaj, a teljes mennyiség a tengerbe ömlött, minden addiginál tízszer nagyobb olajfoltot okozva. A mentést a rossz időjárás is nehezítette. A légi felvételek tanúsága szerint az olajfolt kb. 56 km hosszú és 24 km széles volt. A dél-angliai, bretagnei és csatorna-szigeteki strandokat elborította az olaj. A szennyezés a turizmusnak is nagy kárt okozott, a strandok puha homokjába mélyen beszivárgott az olaj. A becslések szerint legalább 20 ezer madár pusztult el, és a halászat is komoly veszteségeket szenvedett.³³

- a tengerszennyezések fajtái: hajókról származó szennyezés, tengerfenék kutatásából és kiaknázásából keletkező szennyezések, szárazföldi eredetű szennyezések, szándékos és nagymértékű hulladék-elhelyezés
- első átfogó egyezmény: **ENSZ Tengerjogi Egyezménye** (Montago Bay Egyezmény)³⁴

³³ Kép forrása: <http://www.maritimepassivesafety.com/2013/03/24/torrey-canyon-and-amoco-cadiz-a-lesson-from-history/> (Letöltés: 2015. augusztus 24.)

³⁴ UNCLOS: Unated Nations Convention on the Law of Sea

- 320 cikk, 9 melléklet
- XII. Rész: tengeri környezet védelméről és megőrzéséről- államokra telepít kötelezettséget: 192. cikk: „az Államok kötelesek a tengeri környezetet védeni és óvni.”
- **ITLOS** (International Tribunal for the Law of the Sea) felállítása, amely a Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék (székhelye: Hamburg)
 - minden értelmezési kérdés elbírálása a hatáskörébe tartozik, vagy bármilyen olyan ügy elbírálása, amelyet a megállapodások a hatáskörébe utalnak.
- 1972. London **Hulladékokkal és egyéb anyagokkal való tengerszennyezés megelőzéséről szóló Egyezmény**³⁵
 - szennyezés elleni küzdelem
 - emberi egészség, tengeri élőlények és tengeri élet védelme
 - üdülőterületek megőrzése
- 1973. **MARPOL Egyezmény a hajókról történő szennyezés megakadályozásáról**³⁶
 - felek kötelezettsége, hogy „az egyezmény rendelkezéseinek érvényt szerezzenek annak érdekében, hogy megakadályozzák a tengeri környezet szennyezését az ártalmas anyagok, illetőleg az ilyen anyagokat tartalmazó szennyvizek kibocsátásával.”
 - együttműködési és információátadási kötelezettséget is rögzít
- 1969. (1992. Jegyzőkönyv - módosítás) **Az olajszennyezéssel kapcsolatos polgári jogi felelősséggel kapcsolatosan**³⁷
 - objektív felelősség megállapítása, kimentési esetekkel
 - alapvetően a hajó tulajdonosa a felelős
 - egyetemleges felelősséget is ismeri
- 2001. London, Nemzetközi Egyezmény a **bunkerolaj-szennyezéssel okozott károkkal kapcsolatos polgári jogi felelősségről**³⁸
 - objektív felelősségi rendszert veszi át
- 1996. Nemzetközi Egyezmény a **veszélyes és ártalmas anyagok tengeri szállításával kapcsolatos felelősségről és kártérítésről**³⁹
 - objektív felelősség, kimentési lehetőségek, limitált felelősség
- számos regionális tengerjogi egyezményt is elfogadtak
 - 1992. Párizs, **OSPAR**: Észak- Kelet Atlanti Óceán Tengeri Környezetének Védelmére vonatkozó Egyezmény
 - összesen **kilenc** regionális tengervédelmi megállapodás ismert
 - pl. 1974. Helsinkii Egyezmény a Balti-tenger térségének tengeri környezetének védelméről

³⁵ Magyarországon kihirdette: 1976. évi 20. tvr.

³⁶ Magyarországon kihirdette: 2001. évi X. törvény

³⁷ Magyarországon kihirdette: 2007. évi IX. törvény

³⁸ Magyarországon kihirdette: 2007. évi CLXV. törvény

³⁹ Magyarországon kihirdette: 2008. évi XXIII. törvény

2. Folyók és tavak szennyezése

- a víz, az egészséges ivóvíz alapvető életfeltétel⁴⁰
- az optimális vízfelhasználást hosszú távon kell biztosítani
- a víz, mint környezeti elem dinamikusan illeszkedik a környezeti rendszerbe, ezért védelme kiterjed a vizeket magukba foglaló és védő földtani rétegekre, a vízzel való gazdálkodást szolgáló létesítményekre is

- **vízszennyezés:**⁴¹ vízszennyezés alatt az emberi tevékenység hatására kialakuló olyan

körülményeket értjük, amelyek közvetlenül befolyásolják a felszíni, illetve a felszín alatti vizek minőségét

- a szennyezés lehet pontszerű, pl. csővezetéken keresztül jut a szennyező anyag a környezetbe
- vagy lehet diffúz is: pl. egy zápor egyes kémikáliákat bemos a talaj mélyebb rétegeibe, így azok a talajvízbe is bejutnak.

- *nemzetközi vízfolyások*: olyan felszíni és felszín alatti vizekre használatos, amelyek két vagy több ország területén helyezkednek el.
- *vízrendszer*: vízgyűjtő egésze, beleértve a mellékfolyókat és a felszín alatti vizeket is
- *vízügyi megállapodások*: nemzetközi vízrendszerrel kapcsolatos kérdések elsődleges forrásai
- történelem korai időszakában is találhatunk ilyen megállapodásokat: *Umma és Lagas* között kötött szerződés, Kr.e. 3. évezredben
- kodifikáció kezdete: 1966-ban az ILC kezdeményezte a **Helsinki Szabályok** elfogadását a Nemzetközi folyók vízének használatára vonatkozóan
 - vízvédelem hagyományos szektoraival foglalkozik, például a nemzetközi vízgyűjtő medencék hasznosításával

⁴⁰ Képek forrása: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0019_1A_Kornyezetegeszsegtan/ch02.html és www.panoramio.com.jpg (Letöltés: 2015. augusztus 24.)

⁴¹ Részletesebben a vízszennyezésről: http://www.agr.unideb.hu/ebook/vizminoseg/a_vizek_szennyezese.html

- 2004. évi **Berlini Szabályok**
 - már az új kihívásokra reagál: államok valamennyi vízzel kapcsolatos kötelezettsége és magánszemélyek vízre vonatkozó jogai
- 1997. **Helsinki Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról**⁴²
 - „A felek támogatják a felelősség és a kártérítési kötelezettség tárgykörébe tartozó szabályok, követelmények és eljárások kidolgozására irányuló megfelelő nemzetközi erőfeszítéseket.”
 - külön szabályokat tartalmaz a parti felekre nézve: együttműködés és információcsere
- 1997. **Nemzetközi vízfolyások nem hajózási célú jogáról szóló egyezmény**
- Egyes folyókra vonatkozóan is születnek megállapodások
 - Magyarország szempontjából jelentős: **Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről szóló egyezmény**,⁴³ 1994. június 29. Szófia
 - „A Szerződő Felek, amennyire csak lehetséges, törekednek a fenntartható és méltányos vízgazdálkodás céljainak elérésére, beleértve a felszíni és a felszín alatti vizek megőrzését, javítását és ésszerű használatát a vízgyűjtőn. Ezenfelül a Szerződő Felek megtesznek minden erőfeszítést, hogy ellenőrzés alá vonják a vízre nézve veszélyes anyagokkal kapcsolatos balesetekből, továbbá a Duna árvizeiből és a jégveszélyből származó kockázatokat. Továbbmenően törekednek hozzájárulni ahhoz, hogy a Fekete-tengernek a vízgyűjtőn található szennyező-forrásokból származó szennyezőanyag-terhelése csökkenjen.”
 - Duna Védelmére Szolgáló Nemzetközi Bizottság létrehozása
 - Rajna védelmére: 1999. Bern

3. Légekörszennyezés, levegőszennyezés

- levegő a földi élet előfeltétele
- összetételét a természetes folyamatok mellett az emberi tevékenység is nagymértékben befolyásolja
- *levegőszennyezés* kifejezetten olyan környezeti ártalom, amely egy-egy nagy területű országot leszámítva nem marad egyetlen állam területén
 - Norvégiában a légszennyezés 92%-a külföldről ered
 - 1986. Csernobili katasztrófa- április végén már Észak-Európában volt a radioaktív felhő
- ENSZ **Tengerjogi Egyezménye** tartalmazott először univerzális légszennyezésre vonatkozó szabályokat: „az államoknak mindent meg kell tennie a tengeri környezet légköri szennyezésének elkerülése érdekében.” (212. cikk)
- legnagyobb kihívás: ózon réteg elvékonyodása

⁴² Magyarországon kihirdette: 130/2000. (VII.11.) Kormányrendelet

⁴³ Magyarországon kihirdette: 74/2000. (V.31.) Kormányrendelet

- CFC gázok⁴⁴ romboló hatását már az 1970-es évek óta ismerték

- 1985. (1988.) Bécsi Egyezmény az ózonréteg védelméről⁴⁵

- Montreali Jegyzőkönyv⁴⁶: konkrét célja volt a CFC gázok használatának korlátozása és teljes megszüntetése

- **ENSZ Éghajlatváltozásról**

szóló keretegyezménye:⁴⁷ célja, hogy az éghajlati rendszert megvédjék a ma élő és az eljövendő generációk számára, így az üvegház-gázok légköri koncentrációjának stabilizálása olyan szinten, amely megakadályozná az éghajlati rendszerre gyakorolt veszélyes antropogén hatást.

- 1988. **IPCC** létrehozása: Éghajlatváltozással Foglalkozó Kormányközi Testület
 - WMO és UNEPO hozta létre
- 1997. december (1998.) **Kiotói Jegyzőkönyv**⁴⁸ elfogadása
 - kötelezően előírja az emisszió megfelelő mértékű csökkentését
 - elsősorban a fejlett országokra irányul
 - hat fontos klímagázra koncentrálnak: a szén-dioxidra, a metánra, a dinitrogén-oxidra, a perfluoridkarbonokra és a kén-hexafluoridra
 - lehetőség van az országok összefogására a szennyezés kibocsátási kvóta teljesítése érdekében ún. buborékmechanizmus, együttes végrehajtás és tiszta fejlesztési mechanizmus keretében

4. Természetvédelem és a biológiai sokféleség

- természetes élőhelyek megállíthatatlan, folyamatos pusztulása figyelhető meg
- biológiai sokféleség = biodiverzitás⁴⁹
 - egyrészt jelenti a Földön élő fajok sokféleségét
 - másrészt az egyes fajokon belüli genetikai állomány sokféleségét
- 1992. Rió, CBD Egyezmény, **Biológiai Sokféleség Egyezmény**⁵⁰
 - 2000. szeptember, Cartagena Jegyzőkönyv⁵¹

⁴⁴ halogénezett szénhidrogének, chlorfluoro-karbonok

Kép forrása: <http://enfo.agt.bme.hu/drupal/node/9047> (Letöltés időpontja: 2015. augusztus 24.)

⁴⁵ Magyarországon kihirdette: 31/1990. MT Rendelet

⁴⁶ Magyarországon kihirdette: 35/1990. (II.28.) MT Rendelet

⁴⁷ Magyarországon kihirdette: 1995. évi LXXXII.

⁴⁸ Magyarországon kihirdette: 2007. évi IV. törvény

⁴⁹ Bővebben: www.biodiverzitasnap.hu

⁵⁰ Magyarországon kihirdette: 1995. évi LXXXI. törvény

⁵¹ Magyarországon kihirdette: 2004. évi CIX. törvény

- az Egyezmény célja a biológiai sokféleség megőrzése, a komponenseinek fenntartható használata, a genetikai erőforrásokból származó erőforrások hasznosításából származó előnyök igazságos és méltányos elosztása, a vonatkozó technológiák megfelelő átadása és megfelelő pénzeszközök biztosítása

- **vadon élő fajok egyezményi szintű védelme már a 20. század elejétől megvalósult**

- új szabályozási rendszer célja nem egy-egy faj védelme, hanem a komplett ökoszisztéma megőrzése
- Néhány fontosabb *egyezmény*:
 - 1950. Párizs, Egyezmény a madarak védelméről
 - 1971. Ramsar, Egyezmények a nemzetközi jelentőségű vadvizekről⁵²
 - 1979. Bonn, Egyezmény a vándorló vadon élő állatfajok védelméről⁵³
 - 1978. Amazonas területének védelméről
 - 1992. Közép-Amerika területének védelméről
 - 2003. Kijev, Egyezmény a Kárpátok fenntartható fejlődéséről⁵⁴
 - 1973. Egyezmény a jegesmedvék védelméről

⁵² Magyarországon kihirdette: 1993. évi XLII. törvény

⁵³ Magyarországon kihirdette: 1986. évi 6. törvényerejű rendelet

⁵⁴ Magyarországon kihirdette: 281/2009. (XII. 11.) Kormányrendelet

Kép forrása: <http://www.berkenyehaz.hu/index.php?page=mi-a-biodiverzitas> (Letöltés időpontja: 2015. augusztus 24.)

Ellenőrző kérdések

Sorolja fel a nemzetközi környezetjog szektorális jogterületeit!

Mi volt a Torrey Canyon katasztrófa lényege és mire hívta fel a nemzetközi közösség figyelmét?

Soroljon fel legalább öt nemzetközi egyezményt a tengeri környezet védelme köréből!

Miért bír különös jelentőséggel a folyók és tavak szennyezése?

Mi az a vízszennyezés?

Soroljon fel néhány nemzetközi vízfolyásokat és tavakat védő nemzetközi egyezményt!

Mely egyezmény szolgálja a Duna védelmét?

Melyik a legnagyobb kihívás a levegő- és légkörszennyezés terén?

Mikor fogadták el a Kiotói Jegyzőkönyvet? Mi a jelentősége és fő tartalma?

Mit jelent a biodiverzitás kifejezés?

Mi a Biológiai Sokféleség Egyezmény és a Cartagena Jegyzőkönyv lényege?

Soroljon fel legalább öt természet és/vagy állatvédelmi nemzetközi egyezményt!

„In the middle of the 20th century, we saw our planet from space for the first time. Historians may eventually find that this vision had a greater impact on thought than did the Copernican revolution of the 16th century, which upset the human self-image by revealing that the Earth is not the centre of the universe. From space, we see a small and fragile ball dominated not by human activity and edifice but by a pattern of clouds, oceans, greenery, and soils. Humanity’s inability to fit its doings into that pattern is changing planetary systems, fundamentally. Many such changes are accompanied by life-threatening hazards. This new reality, from which there is no escape, must be recognized – and managed.”⁵⁶

- WCED: **World Commission on Environment and Development**, a Környezet és Fejlődés Világbizottságának felállítása, 1983-ban (ún. *Brundtland Bizottság*), ENSZ főtitkár⁵⁷ felkérése alapján Gro Harlem Brundtland vezette.⁵⁸ A Bizottságnak 22 tagja volt, 21 nemzetből.

*Feladatai:*⁵⁹

- hosszú távú stratégia kidolgozása, amely 2000-ig és azon túl is lehetővé teszi a környezetkímélő fejlődést;
- együttműködést kidolgozni a környezet megóvására a fejlődő és a különböző gazdasági fejlettségű és társadalmi berendezkedésű országok között, olyan közös és kölcsönösen előnyös megoldások érdekében, amelyek figyelembe veszik az emberek, erőforrások, a környezet és a fejlődés kölcsönhatásait;
- olyan módszereket és eszközöket találni, amelyek a nemzetközi együttműködést hatékonyabbá teszik a környezet megóvása végett;
- kialakítani a hosszú távú környezetvédelmi témák kölcsönösen elfogadható megfogalmazását, meghatározni a környezet védelmével és jobbításával kapcsolatos problémák megoldásához szükséges erőfeszítéseket;
- hosszú távú cselekvési programot kidolgozni a következő évtizedekre, valamint célokat kitűzni a világ népei számára.

- 1987. „**Közös jövőnk**” jelentés elkészült (**Our Common Future**)

Fenntartható fejlődés *fogalmának* meghatározása:

„A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.”

- 1992-ben fogadták el a **Riói Nyilatkozatot** a Környezetről és a Fejlődésről + **Agenda 21**

⁵⁵ Részletesen: Hans Christian Bugge, Christina Voigt: Sustainable Development in International and National Law, Europa Law Publishing, Groningen, 2008.

⁵⁶ WCED jelentés bevezető sorai

⁵⁷ Javier Perez de Cuellar

⁵⁸ Közgyűlés 38/161. határozata alapján

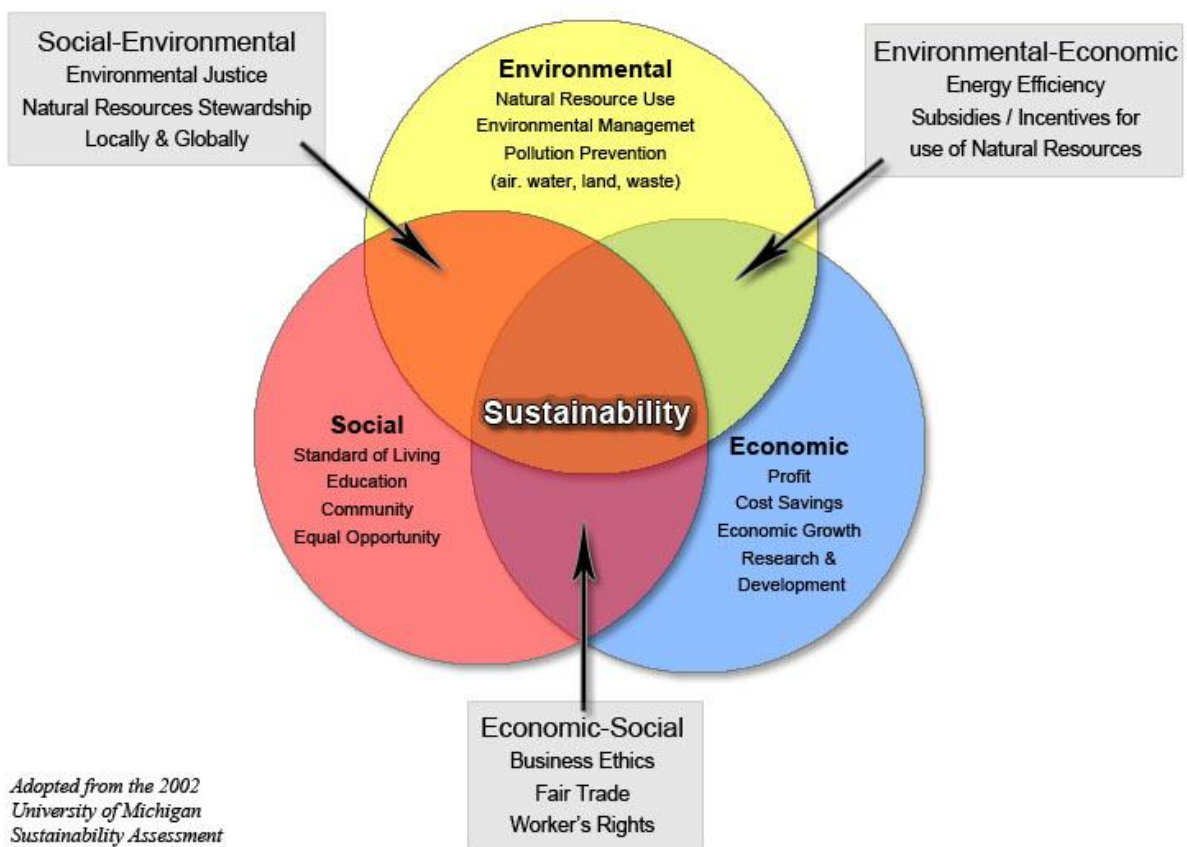
⁵⁹ Kiss Ferenc: Fenntartható fejlődés:

<http://www.nyf.hu/others/html/kornyezettud/megujulo/Fenntarthato%20fejlodes/Fenntarthato%20fejlodes.html>

- azonban nem csupán a globális szintű programok bírnak jelentőséggel. Az Agenda 21 program is felhívja a figyelmet a helyi közösségek által, a fenntartható fejlődés érdekében megalkotott programokra. Ezért született meg az európai városok és közösségek által az „*Európai kampány a fenntartható városokért és közösségekért*” c. program. Ez alapján született meg 1994-ben, az Aalborgban tartott konferencia után az „*Európai Városok Chartája a Fenntartható Fejlődésért*” című dokumentum. 1997-ben, Lisszabonban rendezték meg a „*Fenntartható Városok*” konferenciáját.

- A fenntartható fejlődés **alappillérei**:⁶⁰

The Three Spheres of Sustainability

- 55. Session „*The Millennium Assembly of the United Nations*”: Csaknem 200 résztvevő: állami és kormányzati vezetők és magas rangú hivatalnokok: Millenniumi Deklaráció és Fejlesztési Célok elfogadása, amelynek megvalósíthatósági határideje 2015.

- **UN Millennium Project**: a Főtitkár indította útjára 2000-ben egy akcióterv kidolgozása érdekében, amely elősegítheti a millenniumi fejlesztési célok elérését. 2005-ben a független tanácsadó testület benyújtotta javaslatát: „*Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals*”

⁶⁰ A kép forrása: <http://www.settlementroadmap.ca/posts/sustainable-development-technology-canada/> (Letöltés időpontja: 2015. augusztus 25.)

- **UN Millenium Campaign** (2002-től): főként inspirációként és támogatásként szolgál, hogy minél többen részt vállaljanak a célok megvalósításában
- 2005. Kofi Annan ENSZ Főtitkár: „*In Larger Freedom*” – összegzés az MDGs öt évéről
- 2005. World Summit: fejlődés, biztonság, emberi jogok és az ENSZ reformja
- 2008. Ban Ki-moon: „*We must make it happen.*”
- 2010. UN Summit- nők és gyermekek egészsége- mintegy 40 milliárd dollár beruházása
- „*A Life of Dignity for All*”- Ban Ki-moon – jelentés
- Millenium Development Goals: **MDGs**, Milleniumi Fejlesztési Célok⁶¹

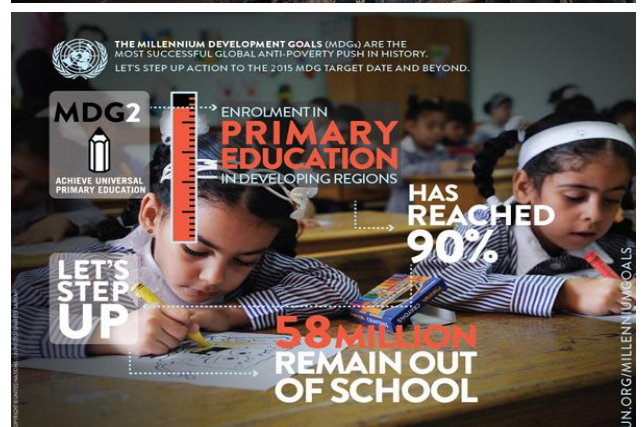
1. Véget vetnek a súlyos szegénységnek és éhínségnek

- A napi egy dollárnál kevesebből élők arányát felére csökkentik
- Az éhínségtől szenvedők arányát felére csökkentik

2. Megvalósítják a mindenkire kiterjedő alapfokú oktatást

- Biztosítják, hogy minden fiú és lány befejezze az általános iskolát

3. Előmozdítják a nemek közötti egyenlőséget és segítik a nők felemelkedését

- Kiküszöbölik a nemek közötti beiskolázási különbségeket az alap- és középfokú oktatásban lehetőleg 2005-ig, valamennyi szinten pedig 2015-ig.

⁶¹ Képek forrása:

<http://www.un.org/millenniumgoals/multimedia.shtml#prettyPhoto> (2015. február 10.)

4. Csökkentik a gyermekhalandóságot

- Kétharmadával csökkentik az öt év alatti gyermekhalandóság arányát

5. Javítják az anyai egészségügyet

- Háromnegyedével csökkentik a gyermekágyi halandóság arányát

6. Küzdenek a HIV/AIDS, a malária és más betegségek ellen

- Megállítják és elkezdik visszafordítani a HIV/AIDS terjedését
- Megállítják és elkezdik visszafordítani a malária és más súlyos betegségek terjedését

7. Biztosítják a környezeti fenntarthatóságot

- A fenntartható fejlődés elveit beépítik a nemzeti politikákba és programokba; visszafordítják a környezeti erőforrások csökkenését
- Felére csökkentik azoknak az arányát, akik tartósan nem jutnak egészséges ivóvízhez

- 2020-ra jelentősen javítják legalább 100 millió nyomornegyedben lakó életkörülményeit

8. A fejlesztés érdekében globális partnerséget építenek ki

- Továbbfejlesztik a szabályozott, kiszámítható és megkülönböztetés mentes, nyílt kereskedelmi és pénzügyi rendszert. Ez magában foglalja a jó kormányzáshoz, a fejlődéshez és a szegénység csökkentéséhez való elkötelezettséget mind nemzeti, mind nemzetközi szinten

- Foglalkoznak a legkevésbé fejlett országok sajátos szükségleteivel. Idetartozik ezen országok exportjára vonatkozó illeték- és kvótamentesség; a súlyosan eladósodott szegény országok adóssága mérséklésének a fokozása; a hivatalos kétoldalú adósság elengedése; és bőségesebb hivatalos fejlesztési segítségnyújtás azoknak az országoknak, amelyek elkötelezték magukat a szegénység csökkentése mellett
- Nemzeti és nemzetközi intézkedéseken keresztül átfogóan foglalkoznak a fejlődő országok adósságproblémáival, hogy az adósságot hosszú távon elviselhetővé tegyék
- A fejlődő országokkal együttműködve tisztességes és termékeny munkát teremtenek a fiatalok számára
- A gyógyszeripari vállalatokkal együttműködve elérhetővé teszik a megfizethető alapvető gyógyszereket a fejlődő országokban
- A magánszektorral együttműködve hozzáférhetővé teszik az új technológiák – különösen az információs és kommunikációs technológiák – előnyeit

- a millenniumi fejlesztési célok megalkotása után nagy erővesztéseket tettek annak érdekében, hogy azok meg is valósulhassanak. Az indikátorok és mérőszámok azt mutatják, hogy jelentős **előrelépés** történt a következő szektorokban:

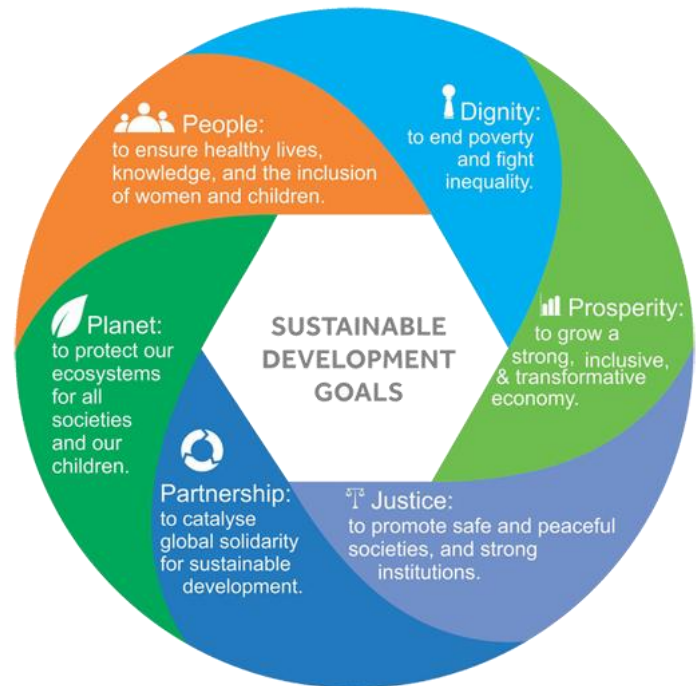
- a szegénység csökkenni kezdett
- egyre több gyermek jár és fejezi be az általános iskolát
- a gyermekhalandóság drámaian csökkent
- az egészséges ivóvízhez való hozzáférés lehetősége nagyban növekedett
- a malária, AIDS és tuberkulózis elleni célzott küzdelem milliók életét mentette meg⁶²

⁶² Bővebben: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>

- így megmutatkozott az, hogy előrelépést lehet tenni a globális szegénység felszámolása érdekében és az MDGs összességében működnek. Azonban még mindig vannak területek, ahol további fejlesztésre és fejlődésre van szükség. Ezért kerül kidolgozásra az MDGs folytatásaként a **Post Development Agenda 2015**, amely keretében 17 új célt és összesen 169 feladatot dolgoztak ki. Az Agenda 2015 szeptemberében kerül majd végleges elfogadásra.

Ezek az új célok az ún. *Fenntartható Fejlesztési Célok*,

Sustainable Development Goals, SDGs⁶³

1. A szegénység valamennyi formájának felszámolása mindenhol
2. Az éhezés megszüntetése, az élelmezés biztonság és a jobb táplálkozás megteremtése, valamint a fenntartható mezőgazdaság támogatása
3. Az egészséges élet és a jólét biztosítása minden generáció valamennyi tagjának
4. Az általánosan elérhető és méltányos, minőségi oktatás, valamint az élethosszig tartó tanulás lehetőségeinek megteremtése mindenki számára
5. A nemek egyenlőségének megvalósítása, minden nő és lány társadalmi szerepének megerősítése
6. A vízhez, a szanitációhoz történő hozzáférés és fenntartható használat biztosítása mindenki számára
7. Megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiához való hozzáférés biztosítása mindenki számára
8. Tartós, inkluzív és fenntartható gazdasági fejlődés, teljes és hatékony foglalkoztatás és tisztességes munka megteremtése mindenki számára
9. Ellenállóképes infrastruktúra kiépítése, az inkluzív és fenntartható iparosítás támogatása és az innováció ösztönzése
10. Az országok közötti és az országokon belüli egyenlőtlenségek csökkentése

⁶³ Kördiagram forrása: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> (Letöltés időpontja: 2015. augusztus 25.)

11. A városok és emberi lakóhelyek befogadóvá, biztonságossá, ellenállóvá és fenntarthatóvá tétele
12. Fenntartható fogyasztási és termelési rendszerek kialakítása
13. Sürgős lépések megtétele a klímaváltozás és hatásainak leküzdésére elismerve, hogy a tárgyalásoknak az éghajlatváltozásra adandó globális válaszok tárgyalásainak elsődleges nemzetközi kormányközi fóruma az UNFCC
14. Az óceánok, tengerek és a tengeri erőforrások megőrzése és fenntartható használata a fenntartható fejlődés érdekében
15. A szárazföldi ökoszisztémák fenntartható használatának védelme, visszaállítása és támogatása, az erdők fenntartható használata, az elsivatagosodás leküzdése, a talajromlás megállítása és a pusztulás visszafordítása, és a biológiai sokféleség további csökkenésének megállítása
16. Békés és befogadó társadalmak megteremtése a fenntartható fejlődés érdekében, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása mindenki számára és a hatékony, elszámoltatható és mindenki számára nyitott intézményi háttér kiépítése minden szinten
17. A végrehajtás eszközeinek megerősítése és a fenntartható fejlődés megteremtéséhez szükséges globális partnerség újjáélesztése

Ellenőrző kérdések

Mi az a WCED, mi a jelentősége és melyek voltak legfontosabb feladatai?

Mi a fenntartható fejlődés fogalma?

Mely ENSZ Programok és Konferenciák kapcsolódnak a fenntartható fejlődéshez?

Sorolja fel a fenntartható fejlődés alappilléreit!

Sorolja fel a Millenniumi Fejlesztési Célokat!

Röviden értékelje az MDGs megvalósítását!

Sorolja fel a Fenntartható Fejlesztési Célokat!

VI. A környezeti károkért való nemzetközi felelősség

- jogi felelősség sajátossága, hogy jogáganként más-más jogkövetkezményt fűz az adott magatartáshoz
- a nemzetközi jog nem rendelkezik kiforrott, egyes jogágakra vonatkozó felelősségi rendszerrel; a felelősségi problémák egységes összefüggésben jelennek meg – leginkább az esetjog bír jelentőséggel
- írott forrás: Nemzetközi Jogi Bizottság 2001-es tervezete „Az államok nemzetközi jogi felelősségéről”
- nemzetközi környezetjogban a felelősség kérdése nem tér el az általános nemzetközi jogi felelősségi kérdésektől
- a nemzetközi környezetjog területén a felek ritkán fordulnak bírósághoz, gyakoribb a viták diplomáciai úton való rendezése. A környezeti jellegű megállapodások, pl. két állam között, általában tartalmazzák vitarendezési klauzulákat. A környezeti viták tekintetében – néhány kivételtől eltekintve – ugyanazon fórumok járnak el, mint más nemzetközi jellegű viták esetében. Így fórumként számításba jöhetnek: Nemzetközi Bíróság, Emberi Jogok Európai Bírósága, Európai Unió Bírósága. Sajátos fórum: Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék.

Nemzetközi bíróságok jogfejlesztő tevékenysége

Nemzetközi Bíróság⁶⁴ és Állandó Nemzetközi Bíróság⁶⁵ (1922-1940)

- elsődleges feladata az államok közötti vitarendezés, azonban számos környezetjogi eset került elé az elmúlt évtizedekben, amelyek kapcsán hozzájárult a nemzetközi környezetjogi szabályozás fejlesztéséhez
- 1928. **Palmas-szigetek ügy**⁶⁶ PCIJ
 - Amerikai Egyesült Államok v. Hollandia
 - területi szuverenitás elve az adott területen lévő többi állam jogai védelmének kötelezettségét is tartalmazza
- 1929. **Nemzetközi Odera Bizottság** területi joghatóságával kapcsolatos vita⁶⁷
 - Németország és más európai államok, valamint Lengyelország között
 - A fő kérdés az volt, hogy a Bizottság joghatósága kiterjed-e Versailles-i Egyezmény alapján a lengyel földön található Warta és Noteć mellékfolyókra, vagy sem, és melyek a joghatóság korlátozásának főbb elvei.

⁶⁴ International Court of Justice, Továbbiakban: ICJ

⁶⁵ Permanent Court of International Justice, Továbbiakban: PCIJ

⁶⁶ Island of Palmas (or Miangas) (Amerikai Egyesült Államok v. Hollandia, 1928.)

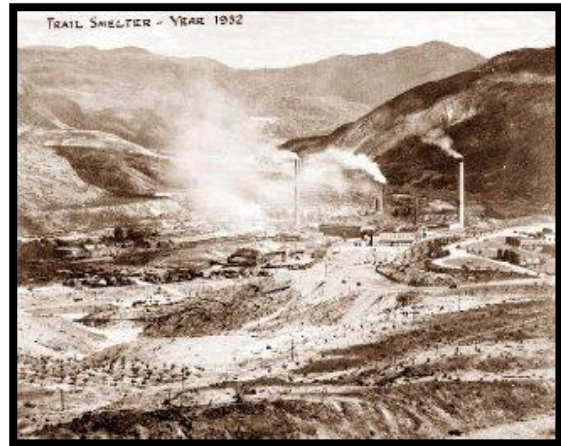
⁶⁷ Case relating to the Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder, 1929. 09. 10.

- konkrétan környezetvédelmi kérdés nem merült fel az ügyben
- a PCIJ kimondta a parti államok egyenlőségének princípiumát:

„Egy hajózható folyón a parti államok közötti érdekközösség lesz az alapja annak a közös jogosultságnak, amelynek alapvető jellemzője egyfelől az, hogy a parti államok teljes mértékben egyenlők a folyó teljes hosszának használatában, másfelől, hogy kizárt valamely parti állam előnyben részesítése a többi parti állammal szemben.”

- 1941. **Trail Smelter ügy**⁶⁸ (választottbíróági döntés)

- Amerikai Egyesült Államok v. Kanada⁶⁹
- a kanadai British Columbia és Washington állam között elterülő völgyben épült egy kanadai kohó. Az üzem jelentős kén-dioxid szennyezést bocsátott ki, mivel nagy mennyiségben olvasztottak cinket és ólmot, amely károsította a határ amerikai felén lévő fákat és a mezőgazdasági termést (a völgy közelében farmok is voltak). A választottbíróság itt mondta ki, hogy *„a nemzetközi jog alapelvei, valamint az Egyesült Államok törvényei alapján egyetlen államnak sincs joga arra, hogy saját területét úgy használja, illetve engedje használni, hogy az így kibocsátott füst egy másik állam területén vagy területében, illetve az ott található vagyontárgyakban vagy személyekben kárt tegyen, amennyiben az eset komolyabb következményekkel jár, a károkozást pedig egyértelmű és meggyőző bizonyítékok támasztják alá.”*

- 1949. **Korfu-szoros ügy**⁷⁰ ICJ

- Egyesült Királyság v. Albánia
- a Brit Haditengerészet hajója aknára futott és megsérült miközben a Korfu-szoroson haladt keresztül. 1944-ben a Brit Haditengerészet megvizsgálta a csatornát, és akkor aknamentes volt, így azt 1944 novemberének biztonságos közlekedési útvonalnak nyilvánították. Nagy-Britannia álláspontja szerint Albánia felelősséggel tartozik a szuverenitása alá tartozó területeken az aknák lefektetéséért, vagy legalábbis annak tilalmát kell kimondani. Albánia tudott, vagy földrajzi elhelyezkedése miatt tudnia kellett a károkozó tényezőkről, egy esetleges káresemény bekövetkezéséről, és nem tett elég ellenőrzési, együttműködési és értesítési-figyelmeztetési kötelezettségének.
- A Bíróság itt közvetlenül nem a környezetvédelemmel foglalkozott, azonban a római jogi *'sic utere tuo ut alienum non laedas'* (úgy használd a magadét, hogy másét ne sértsd) princípiumát hívta fel, mikor kimondta, hogy minden államnak *„kötelessége,*

⁶⁸ Trail smelter case (United States, Canada) VOLUME III pp. 1905-1982 Döntés 35-79.

⁶⁹ Kép forrása: <http://opiniojuris.org/2006/07/19/trail-smelter-redux-aka-%E2%80%9Csuperfund-returns%E2%80%9D/> (Letöltés időpontja: 2015. augusztus 26.)

⁷⁰ The Courfu Channel Case ICJ REports, 1949.

hogy ne engedje olyan cselekményekre használni a területét, amelyek ellentétesek más államok jogaival.” Ez a generális tilalom a nemzetközi jog, és nem csupán a nemzetközi környezetjog területén bír relevanciával.

- Ezen ügy nagy jelentőségét mutatja az is, hogy a nemzetközi környezetjog általános elveként ismert Stockholmi 21. és Riói 2. elv is ebből eredeztethető.

- 1974. **Francia Nukleáris kísérletek ügye**⁷¹ ICJ

- az ICJ itt is másodlagosan foglalkozott környezetvédelmi kérdésekkel
- mivel az alperes állam nyilatkozatai következtében gyakorlatilag megvalósult a kereseti kérelemben foglalt követelés (ne legyen több radioaktív csapadékot eredményező légtörési atomkísérlet), a további eljárásnak nincsen értelme. Így voltaképpen a francia nukleáris légtörési kísérletek nemzetközi joggal való összeegyeztethetősége nem került megállapításra.

- 1992. **Naurui foszfátföldek ügye**⁷² ICJ

- a megoldást később nem maga az ítélet jelentette, hanem a felek meg egyezése folytán rendeződött
- Nauru 1967-ig a brit korona gyámsága alatt állt, és addigra a foszfátföldek jelentős részét ki is aknázták. 1989-ben a sziget azért fordult a Nemzetközi Bírósághoz, hogy kártérítést követeljen és kapjon a megszálló nagyhatalmaktól. (Igazgató hatalmak az Egyesült Királyság, Ausztrália és Új-Zéland voltak.) A sziget természeti környezetét a bányászat teljesen tönkretette.
- Az ügy végül csak Ausztrália ellen indult meg.
- A kereset fő sérelme a naurui nép természeti kincsei és erőforrásai feletti állandó szuverenitás tiszteletben tartása elvének megsértése volt.
- Végül az egyezés alapján Ausztrália 20 éven keresztül évi 2,5 millió ausztrál dollárt fizet, Új-Zéland és Nagy-Britannia pedig 12-12 millió amerikai dollárt vállalt.

⁷¹ New Zealand v. France 'Nuclear tests' 1974. december 20.

⁷² CASE CONCERNING CERTAIN PHOSPHATE LANDS IN NAURU (Nauru v. Ausztrália)

Térkép forrása: <http://www.worldatlas.com/webimage/countrys/oceania/nr.htm> (Letöltés időpontja: 2015. augusztus 26.)

- 1996. „A nukleáris fegyverek használatának és az azzal való fenyegetésnek a jogszerűségével kapcsolatos tanácsadó vélemény” ICJ

- az államok kötelessége annak biztosítása, hogy a joghatóságuk vagy ellenőrzésük alatt folyó tevékenységek más államok területét, illetve az állami ellenőrzésen kívül eső területeket tiszteletben tartsák.

- 1997. **Bős-Nagymaros** ügy ICJ

- volt környezetjogi vonatkozása
- magyar álláspont legfőbb érve volt azon „*ökológiai szükséghelyzet*”, amelyre tekintettel 1977-es szerződés alkalmazását felfüggesztette
- A Vízlépcsőrendszer Magyarország megítélése szerint a gazdaságosság szempontja által lett megtervezve, és hazánk számára elfogadhatatlan ökológiai kockázatokat hordozott. Ilyen környezeti kárként nevezték meg a Szigetköz talajvíz szintjének jelentős mértékű csökkenését, a Duna vizének minőségi csökkenését, az eutrofizációt, a folyami állat- és növényvilág, a hordalékkúp élőlények kihalását.
- A Bíróság megállapította, hogy a vízlépcsőrendszernek a környezetre gyakorolt hatásai valóban kulcsfontosságúak. Megjelenik az ítéletben a fenntartható fejlődés elve is, miszerint szükséges, hogy „*a gazdasági fejlődés és a természetvédelem közötti egyensúly megfelelően kifejezésre jusson a fenntartható fejlődés koncepciójában.*” Azonban a szükséghelyzet megállapításához nem elegendő a pusztán félelem a környezeti hatásokkal illetően.

- 2010. **Argentína és Uruguay** közötti vita, az Uruguay folyó menti **papírgyár** ügy⁷³ ICJ

⁷³ Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) 2010.

Kép forrása: <http://internationalmapping.com/foley-hoag-uruguay-río-uruguay-international-court-of-justice> (Letöltés időpontja: 2015. augusztus 26.)

- egyike a kifejezett környezeti témájú jogeseteknek
- A jogvita abból fakadt, hogy Uruguay engedélyezte a határfolyó bal oldalán, Fray Bentos város közelében a papírgyár és más kapcsolódó létesítmények kivitelezését és azok működtetését. A papírgyárban 2007-ben indult meg a termelés, de már előtte is heves vitákat váltott ki. Az érintett személyek féltek attól, hogy a papírgyár által kibocsátott szennyező anyagok súlyosan károsítják a környezetet, így károkat okoz a mezőgazdaságnak, halászatnak, turizmusnak.
- A 2006-os keresetindítás jogalapját az 1975-ös Uruguay folyó Statútum adja. Argentína kérte a papírgyár tevékenységének megszüntetését és *in integrum restitutum*, valamint kártérítést.
- A 2010. évi ítéletről a *status quo* fenntartása következik. Bíróság végül Uruguay eljárási kötelezettségszegését állapította meg, mivel az üzemeltetésről való döntés előtt nem közölte a környezeti hatásvizsgálat eredményét, így a papírgyár tovább üzemelhet.
- Az ügy jelentőségét az adja, hogy a Bíróság ebben az ügyben került először szembe közvetlenül a határon áterjedő szennyezés és más környezeti hatások problémájával. Meg kellett válaszolni, hogy *in concreto* a határon túli károkozás mikor minősül nemzetközi jogsértésnek és hogyan érvényesíthetők ezzel kapcsolatosan a nemzetközi felelősség jogkövetkezményei. Azonban a Bíróságnak segítséget jelentett, hogy a Nemzetközi Jogi Bizottság már két jelentésében is foglalkozott a határon át-nyúló szennyezés problémájával (2001-ben⁷⁴ és 2006-ban⁷⁵). A Bíróság a fenntartható fejlődés elvét nem mint működő szabályt, hanem mint célt értelmezte, így az a döntés szerint nem nemzetközi jogokat és kötelezettségeket létrehozó nemzetközi jogelv, de a nemzetközi szabályok tartalmának megállapításakor felhasználható princípium. Ezzel szemben a prevenció elvére a Bíróság már úgy tekint, mint a nemzetközi jog általános szabályainak egyikére. A prevenció amúgy is része a fenntartható fejlődés koncepciójának, és magát az elvet pedig az elvárható gondosság követelményét tartalmazó magatartási kötelezettségnek minősítették. Az ügyben leginkább a *due diligence* azon vetületét fogadták el, amely az állam lehetőségei, eszközei szerinti gondosságot jelenti. A környezeti hatásvizsgálatok nélkülözhetetlenek a prevenció elvének végrehajtásához. Azonban a hatásvizsgálatokkal kapcsolatos egzakt szabályozás kidolgozása a belső jog feladata.

- 2008. **Ecuador Kolumbia** elleni keresete ICJ

- kifejezetten környezeti témájú jogeset
- 2013-ban a felek peren kívüli megegyezésével zárult az ügy és azt Ecuador kérésére eltávolították az ICJ napirendjéről
- 2000 óta a Kolumbiai hatóságok az illegális kokacserjék ellen permetezést használnak, azonban Ecuador álláspontja szerint e permetezési tevékenység a határon is átnyúlik, és súlyos károkat okoz az állat- és növényvilágban, a jukka-, útifü-, rizs és kávéültetvényeken is, valamint egészségügyi problémákat is okoz, akár halált is. Éppen ezért

⁷⁴ Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities

⁷⁵ Draft principles on the allocation of loss in the case of transboundary harm arising out of hazardous activities

azt a hatósági tevékenységet Ecuador nem tartja nemzetközi jogi szempontból elfogadhatónak.

- a megegyezés alapján létrehoztak egy kizárt területet („*exclusion zone*”), ahol nem végeznek permetezést

- 2013-ban egyesített ügyek: **Costa Rica v. Nicaragua**⁷⁶ (*A Nicaragua által folytatott egyes tevékenységekről a határterületen*) és **Nicaragua v. Costa Rica**⁷⁷ (*A San Juan folyó menti út kivitelezéséről Costa Ricában*) ügyek ICJ

- A Nicaragua ellen folytatott ügy érdekessége, hogy gyakorlatilag véletlenül vonultak be Costa Rica területére, a Google-térképre hagyatkozva, amely hibásan az érintett területet Nicaragua részeként jelölte meg. Az újonnan birtokba vett területeken a nicaraguai hadsereg elkezdte, illetőleg folytatta a folyó kotrásából származó üledék lerakását, óriási természeti károkat okozva; Costa Rica ezen állapot felszámolására tett egyéb kísérleteit követően fordult a Nemzetközi Bírósághoz.
- Costa Rica a San Juan folyó jobb oldalán egy új, 160 kilométer hosszú utat kíván építeni, amely Nicaragua álláspontja szerint a szuverenitása alatt álló folyó szennyezésével járna.
- az ügy jelenlegi állása: 2015 májusában fejezték be a meghallgatásokat, a Bíróság tanácskozik az ügyek tekintetében

- 2014. **Az antarktiszi bálnavadászati ügy**⁷⁸ (Ausztrália v. Japán) ICJ

- legújabb, kifejezetten környezeti témájú döntése a Bíróságnak
- egyik legismertebb nemzetközi környezeti jogi döntés
- **Ausztrália** 2010-ben indított keresetet az ICJ előtt, **Japán** ellen, mivel úgy vélik, hogy az antarktiszi japán bálnavadászati tevékenység megsérti a vonatkozó nemzetközi normákat, így az ICRW-t, (*International Convention for the Regulation of Whaling – ICRW*), illetve a tengeri emlősök és a tengeri környezet védelmében vállalt egyéb nemzetközi kötelezettségeiket.
- 2012. november 20-án nyújtott be Új-Zéland beavatkozási kérelmet, amelyet 2013. február 6-án engedélyeztek.

⁷⁶ Certain Activities carried out by Nicaragua in the Border Area

⁷⁷ Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River

Kép forrása: <http://www.news.com.au/national/australia-wins-whaling-case-against-japan-in-the-hague/story-fncynjr2-1226870210553> (Letöltés időpontja: 2015. augusztus 26.)

⁷⁸ WHALING IN THE ANTARCTIC (AUSTRALIA v. JAPAN: NEW ZEALAND INTERVENING)

- Az ügy jelentősége az, hogy Ausztrália a globális érdekeket képviseli az ügyben, valamint az állatvédelem kiemelt fontosságot kap.
- Azonban az Észak-csendes-óceáni térségben folytatott bálnavadászati tevékenység nem volt tárgya az ügynek, így Japán álláspontja alapján ott tovább folytathatják a tevékenységet.
- Japán „tudományos kutatás céljából folytatta” hivatalos álláspont alapján a bálnavadászatot. Világszerte ismert, hogy a bálnahús, illetve más bálna-termékek széles körben kedvelt fogyasztási cikkek az országban.
- Várható, hogy a döntés nyomást fog gyakorolni Izlandra és Norvégiára is.
- A döntésben megállapították, hogy Japán nem a vállalt nemzetközi kötelezettségeivel összhangban cselekszik.
- Japán évente 850 csukabálnát és mintegy 50 veszélyeztetett barázdás bálnát mészárolt le. Mióta a bálnavadászati moratórium hatályba lépett, Japán több mint 10 ezer bálnát vadászott le.
- Kérdéses, mennyiben fogják tiszteletben tartani az ítéletet.⁷⁹

Emberi Jogok Európai Bírósága

- környezeti kérdések leginkább az emberi életminőség és a környezet összefüggéseinek viszonyrendszerében jelennek meg
- leggyakrabban: egészséges környezethez való joggal kapcsolatosan
- egészséges környezethez való jogot nem nevesítik kifejezetten az Emberi Jogok Európai Egyezményében (Továbbiakban: Egyezmény)

- 1994. **López Ostra v. Spanyolország** ügy⁸⁰

- Lorca városában jelentős bőripar koncentrált. Számos cserzőműhely működött, mind a SACURA társasághoz tartozott. Állami támogatással a kérelmező otthonától mindössze 12 méterre épült egy üzem a folyékony és szilárd hulladék kezelésére. A hulladékégetőmű működésének megkezdése után szinte azonnal egészségügyi panaszokat okozott szennyezésével a város lakóinak.
- A kérelmező Gregoria López Ostra volt, aki két gyermekével és férjével élt Locában.
- A Bíróság ebben az ügyben az egyéni jogsérelmet a lakóhely szabad megválasztásához, a testi épséghez és biztonságához való jog és a magánélethez való jog hármasságában vizsgálta.
- Először is az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikkére hivatkoztak: „Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog: 1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. 2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség

⁷⁹ Részletesen: <http://www.theguardian.com/environment/2014/mar/31/japanese-whaling-halt-antarctic-international-court>

⁸⁰ Case of López Ostra v. Spain

vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.” Ezzel kapcsolatosan az ECHR megállapította, hogy a Spanyol államnak nem sikerült helyes egyensúlyt teremtenie a város gazdasági jóléte és érdekei valamint a kérelmező családi élethez való jogának biztosítása között. Így megállapították a 8. Cikk sérelmét. Hivatkoztak a 3. Cikkre is, amely szerint „senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”

- Azonban az ECHR osztotta a spanyol kormány álláspontját, vagyis bár a kérelmező és családja számára nagyon megterhelő lehetett hosszú évekig ilyen nehéz körülmények között élni, de ez nem meríti ki a 3. Cikk megsértését.
- Végül az Egyezmény 50. Cikke alapján kártérítést követeltek, valamint a költségek és kiadások megtérítését.
- Az ECHR végül 4 millió pesetas kártérítést ítélt meg a kérelmezőnek.

- 1998. **Guerra és társai Olaszország ellen** ügy⁸¹

- Itt is megállapították a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog sérelmét.
- Az ügyben felmerült még az élethez való jog sérelme is (2. Cikk), azonban tekintettel a 8. Cikk sérelmének megállapítására, nem vizsgálták az előbbi sérelmét. Elutasították a 10. Cikk, a véleménynyilvánítás szabadságának sérelmét.
- Az ügy háttérében az állt, hogy az ECHR-hez forduló 40 kérelmező Manfredoniában lakott, amely körülbelül egy kilométerre helyezkedett el egy mezőgazdasági kémiai üzemtől, amelyet a Tanácsnak a környezetre és az érintett lakosság egészségére veszélyes ipari tevékenységből származó nagyobb balesetek veszélyéről szóló 82/501/CEE sz. Irányelv alapján magas veszélyességi fokozatúnak minősítettek. Az üzemben számos baleset történt, illetőleg a mérgező anyagokat és gyúlékony gázokat tartalmazó füstöt a légáramlatok gyakorta sodorták lakott területek fölé.
- 1976-ban egy alkalommal 150 embert kórházba is kellett szállítani arzén mérgezés tüneteivel.
- A 8. Cikk sérelmét megállapította az ECHR, amelynek alapja az volt, hogy a prefektus, illetőleg a polgármester nem tett eleget a lakosság irányába fennálló tájékoztatási kötelezettségének az ipari tevékenységgel kapcsolatos veszélyekről, mozgósítási tervekről és egyéb eljárásokról.
- A Bíróság 10 millió líra kártérítést ítélt meg.

- **Tătar v. Románia** ügyben

- az ECHR a tisztai ciánszennyezés ügygel került szembe.
- Itt is a 8. Cikk sérelmét állapították meg, hiszen a román állam nem biztosította az aranybánya környezetében élőknek a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogát, azt, hogy egészséges és védett környezetben élhessenek.
- A kérelmezők Vasile Gheorghe Tătar and Paul Tătar voltak, akik Baia Mare-ban éltek. 1998-ban a városban aranybánya nyílt, amely nátrium-cianidos eljárással folytatott ki-termelést. A szennyezés 2000. január 30-án történt, amely az Egyesült Nemzetek je-

⁸¹ Case of Guerra and Others v. Italy

lentése alapján mintegy 100 ezer m³ cianid tartalmú maradék víz környezetbe jutását jelentette. Az ECHR megállapításai alapján a környezeti szennyezés megzavarhatja a személyek magán- és családi élet tisztelőben tartásához való jogát a jólét megsértésével, és az államnak felelőssége és feladata, hogy állampolgárai védelmét biztosítsa az ipari tevékenységek működésének, biztonságának és ellenőrzésének szabályozásával.

- Mivel a román állam megszegte kötelezettségeit a polgárok 8. Cikk által biztosított jogainak minél szélesebb körű védelmével kapcsolatosan, megállapította a Cikk sérelmét.

Kitekintés:

Az *Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága* előtt főként az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezményének

- 21. (tulajdonhoz való jog),
- 24. Cikkei (egyenlő védelem elve) és a
- 25. Cikk (tisztességes eljárás) alapján történik a környezeti esetek vizsgálata

Az ügyek nagy százaléka a területen élő őslakossággal összefüggésben merül fel.

Néhány jelentős jogesetet kiemelve:

- *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügy* (2001) (megállapították a 21. cikk sérelmét),
- *Saramaka emberek kontra Suriname ügy* (2007) amelyben kimondták, hogy „egy törzsi közösségben él, földjéhez szorosan kötődő népet az őslakos népekkel egyenlő bánásmód illet meg.”

De az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága előtt is felmerült a kérdés, mint például a *Mary és Carrie Dann kontra Egyesült Államok* ügyben.⁸²

Az *Emberek és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága* előtt 2001-ben született döntés az **ogoni törzs** gazdasági és szociális, illetve kollektív jogainak megsértése ügyében.⁸³

- A Niger folyó déli részén élő mintegy 500 ezer fős törzs főként halászatból és mezőgazdaságból tartja fenn magát.
- 1958 óta folyik olajkitermelés a térségben, a Nigériai Nemzeti Olajtársaság és a Shell közös vállalata által. 1976 és 1991 között 2976-szor fordult elő olajszivárgás a társaság egységeiben, amelyek során több mint 1,6 millió gallon olaj folyt ki a környezetbe. A szennyezett víz (talajvízszennyezés miatt), levegő (maradék gáz elégetése, és ehhez kapcsolódóan olajos „eső”) és föld miatt a helyi közösségekben nagyon gyako-

⁸² Részletesebben: Marinkás György: Az őslakosok jogainak megjelenése az Amerikaközi Rendszerben: az őslakosok joga ősi földjeikre, különös tekintettel a Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügyre. A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai (Tanulmánykötet), Miskolc, 2012. 108-118.

⁸³ Részletesebben: Dux László: Az ogoni-ügy az Emberek és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága előtt. Jogelmélet Szemle 2005/2. szám

rivá váltak a különböző betegségek, elsősorban bőr, emésztési és légzési megbetegedések, továbbá a rák különböző fajtái.

- A Bizottság gyakorlatilag a beadvány valamennyi pontját megalapozottnak tekintette, és megállapította, hogy a nigériai kormány megsértette az *Emberek és Népek Jogainak Afrikai Chartájának* 2., 4., 14. (tulajdonhoz való jog), 16. (a lehető legmagasabb szintű egészséghez való jog), 18. (1.) (családhoz való jog), 21. (a természeti kincsek felhasználásához való jog) és 24. (a megfelelő természeti környezethez való jog) cikkeit.
- Felszólította a kormányt, hogy hagyjon fel az ogoni törzs elleni támadásokkal, vizsgálja ki a korábbi jogsértéseket, vonja felelősségre az elkövetőket, fizessen kártérítést a károsultaknak, hozzon létre megfelelő felügyelő szervezeteket és lássa el megfelelő információkkal a terület lakosságát az olajkitermelés környezeti és egészségügyi következményeiről.
- Az ügy érdekes továbbélése, hogy 2013. január 30-án a Holland Bíróság megállapította, hogy a Shell leányvállalata felelős a Niger Deltában folyó, csaknem negyven éve tartó szennyező tevékenységért, pontosabban az Ikot Ada Udo, Akwa Ibom Államban lévő farmok szennyeződéséért.
- A Niger Delta Afrika legnagyobb folyódeltája, mintegy 7 ezer négyzetkilométernyi terület, amelynek a harmada láp és a világ legnagyobb mangrove erdői is itt találhatóak. Az olajkitermelés Nigéria legnagyobb és legfontosabb ipari szektora. Azonban az olajkitermelés által okozott környezeti szennyezés az emberi jogok nagymérvű sérelmét okozták a térségben, nem beszélve a környezeti károkról. A Niger Deltában élő embereknek a szennyezett vízzel kell főzniük, mosniuk, és ezt is kell inniuk. A halak szennyeződtek toxinokkal és olajjal, termőföldek károsodtak.⁸⁴

Elgondolkodtató:

Szükséges-e egy különálló Nemzetközi Környezetjogi Bíróság létrehozása?

A gyarapodó nemzetközi egyezmények és megállapodások és az azokból eredő vitás ügyek előrevetítik, hogy valószínűleg az ICJ is egyre több, ezzel a jogterülettel kapcsolatos ügygel fog szembesülni. 1993-ban már létrehoztak egy, a környezeti kérdésekkel foglalkozó tanácsot az ICJ keretében, de az úgy szűnt meg 2006-ban, hogy egyetlen ügygel sem foglalkozott. Nem kétséges, hogy a nemzetközi jogi bíraskodásnak fel kell készülnie az új, globális szinten is kiható kérdések megvitatására és eldöntésére. A nehézséget az is okozza, hogy egyes alapjogoknak lehetnek környezeti jellegű aspektusai, amelyek egy-egy bíróságot esetlegesen nehéz döntések elé állíthatnak.

Talán nem elvetendő egy *'International Environmental Court of Justice'* felállításának a lehetősége, amely az egyes nemzetközi környezetvédelmi egyezményekből és megállapodásokból eredő jogvitákat, másrészt pedig kifejezetten környezetvédelmi ügyeket bírálna el.

⁸⁴ Nyilatkozta Caroline Usikpedo, az NDWPD (Niger Delta Women's Movement for Peace and Development) elnöke

Ellenőrző kérdések

Melyek a nemzetközi jogi felelősség keletkezésének feltételei?

Mely fórumok előtt van lehetőség környezetjogi témájú ügyben eljárásra?

Sorolja fel a legfontosabb nemzetközi környezetjogi ügyeket évszámmal!

Mi a Trail Smelter ügy jelentősége és lényege?

Mi a Korfu-szoros ügy jelentősége és lényege?

Miről szólt a Naurui foszfátföldek ügy?

Milyen környezeti aspektusok jelentek meg a Bős-Nagymaros ügyben?

Melyek az ún. kifejezetten környezetjogi jogesetek a Nemzetközi Bíróság előtt?

Kik között zajlott, mi a jelentősége és a háttere az Uruguay folyó menti papírgyár ügynek?

Mi volt a vita tárgya az Ecuador v. Kolumbia ügyben?

Mely környezeti témájú ügy van jelenleg is folyamatban a Nemzetközi Bíróság előtt?

Miről szólt az Antarktisz bálnavadászati ügy és mi a jelentősége?

Sorolja fel, mely jogokhoz kapcsolódóan jelennek a környezeti témájú ügyek az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt! Nevezzen meg néhány ilyen ügyet!

Véleménye szerint szükség van-e egy önálló nemzetközi környezetjogi bíróság felállítására? Válaszát indokolja meg néhány mondatban!